

Article Arrival : 25/01/2021

Published : 10.03.2021

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sss.3065>Reference Şahin, A.Y. & Şahin, M.F. (2021). "Azerbaycan Ekslavi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Karabağ'ın İşgalden Kurtarılması Sonrası Türkiye İle Azerbaycan Ticari İlişkilerindeki Önemi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:80; pp:1226-1232

AZERBAYCAN EKSLAVI NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN KARABAĞ'IN İŞGALDEN KURTARILMASI SONRASI TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN TİCARİ İLİŞKİLERİNDEKİ ÖNEMİ

Azerbaijan's Exclave Nakhchivan Autonomous Republic After The Liberation Of Karabakh From The Occupation Importance Of Azerbaijan Trade Relations With Turkey

Öğr.Gör. Ahmet Yavuz ŞAHİN

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Gelişim Meslek Yüksekokulu, İnşaat Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6207-1432>

Arş.Gör. Muhammed Furkan ŞAHİN

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1368-2827>

ÖZET

Türkiye ile Azerbaycan, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte aynı milletten olmaları ve tarihten bugüne gelişen köklü sosyo-kültürel bağ neticesinde sürekli siyasi ve ekonomik ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Merhum Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in deyişi ile "Bir Millet, İki Devlet" sloganı hem Türkiye Türkleri hem Azerbaycan Türkleri tarafından benimsenmiştir.

Azerbaycan'ın ekslavi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Türkiye ile olan 17 km'lik sınırı ile gerek Azerbaycan gerekse Türkiye için oldukça jeopolitik bir öneme sahiptir. Uluslararası ilişkiler terminolojisinde Ekslav; siyasi olarak bağlı olduğu bölgeye coğrafi açıdan bağlı olmayan, bu bölge ile arasında başka bir siyasi bölge bulunan siyasi bölge anlamına gelmektedir. Karabağ'ın yıllarca Ermenistan işgali altında bulunması Nahçıvan'ı ekslav bir bölge konumuna getirmektedir. Karabağ'ın Ermenistan işgalinden kurtarılması sonucu Azerbaycan ile Nahçıvan arasında oluşan koridor ile Azerbaycan öz toprakları Nahçıvan'a ve aynı zamanda Türkiye'ye sınır komşusu olmuştur.

Karabağ'ın işgalden kurtarılması sonucu oluşan Türkiye-Nahçıvan-Azerbaycan karayolu bağlantısı sayesinde gerek Türkiye için gerekse Azerbaycan için dış ticaret hacimlerinin gelişmesi öngörülmektedir. Karabağ Zaferi'nin Türkiye-Nahçıvan-Azerbaycan üçgeninde ekonomik ilişkilerin altyapısı, geçmişten günümüze karşılıklı ticari ilişkiler, yatırımlar ve benzeri konular bu çalışma vasıtasıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Azerbaycan, Nahçıvan, Karabağ, Ekonomi

ABSTRACT

Azerbaijan and Turkey, together with the declaration of independence of Azerbaijan also rooted in the socio-cultural ties as a result of aging and age come from the same political and economic relations folks have done. The late Azerbaijani President Haydar Aliyev with the words "One Nation, Two States" slogan has been adopted by both Turkey Turks and Azerbaijani Turks.

Exclave of Azerbaijan's Nakhchivan Autonomous Republic, both with 17 km border with Turkey has quite a geopolitical importance for Azerbaijan and Turkey. Exclave; means a political region that is not geographically bound to the region to which it is politically affiliated, and which has another political region between it. With the construction of Karabakh under the occupation of Armenia for years, Nakhchivan is advancing an exclave region. Armenia's occupation of Karabakh as a result of the liberation of the territory of Azerbaijan essence corridor between Azerbaijan and Nakhchivan and Nakhchivan also has a border with Turkey.

The result of the occupation of Karabakh liberation thanks to road links Nakhchivan-Turkey-Azerbaijan is envisaged development of foreign trade volume for both Azerbaijan to Turkey. Victory Karabakh infrastructure of Nakhchivan-Turkey-Azerbaijan triangle of economic relations, bilateral trade area, two percent investment and similar matters are tried to be analyzed by this study.

Key Words: Turkey, Azerbaijan, Nakhchivan, Karabakh, Economy

1. GİRİŞ

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik siyasi ticari ve askeri ilişkiler kendilerini dost ve müttefik olarak tanımlayan ülkeler arasında olmayacak bir biçimde, öncelikle kardeşliğin ön planda tutulduğu, ticari kaygılardan uzak bir şekilde gelişmektedir. Bunun en somut örneğini Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali ile birlikte Türkiye tarafından tek taraflı uygulanmaya başlanan ambargo ile görülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesi ile Türk Kapısı olarak nitelendirilen Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Türkiye'ye sınırı bulunan tek özerk yapıdır. Ekslav bir ülke olması ve kendi dinamikleriyle varlığını sürdürmeye çalışması, Türkiye ile ilişkilerinin önemini ortaya koyarken Azerbaycan öz toprağı olan Karabağ'ın Ermeni işgalinden kurtarılması ile jeopolitik konumunun önemi daha da artmıştır.

2. AZERBAJYAN EKSLAVI NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN KARABAĞ'IN İŞGALDEN KURTARILMASI SONRASI TÜRKİYE İLE AZERBAJYAN TİCARİ İLİŞKİLERİNDE Kİ ÖNEMİ

2.1. Ekslav Ülke Nahçıvan

Nahçıvan, Türkiye'nin doğu sınır komşusu olan doğu, kuzey ve kuzey batıdan Ermenistan'a güneyde ise İran ile sınır komşusu olan ekslav bir ülkedir. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı Ermenistan işgalinden kurtarmasından sonra doğuda Azerbaycan ile karayolu bağlantısı da bulunmaktadır. Özellikle doğu ülkeleri ile batı ülkeleri arasında geçiş noktasında bulunması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Tarih boyunca Sasaniler ile Doğu Roma İmparatorluğu himayesinde sürekli el değiştiren bir bölge olan Nahçıvan, Halife Osman döneminde Habib Bin Mesleme tarafından fethedilmiştir. Fetih sonrası İslam Devleti tarafından Arap valilerce yönetilmiş ve bu süre zarfında Orta Asya'dan göç eden Türk'lerin Anadolu'ya geçişi esnasında önemli merkezlerden biri haline de gelmiştir (Ostragorsky, 1991) (Kürkçüoğlu, 2007). Nahçıvan bölgede hüküm süren bir çok devlet tarafından yönetilmiştir. Selçuklu Devleti ile süre gelen bu başlangıç Harzemşahlar, Karakoyunlular, Timur, Akkoyunlular, Safevi ve Osmanlı Devleti dönemlerinde de devam etmiştir. (Kafesoğlu, 1953) (Atnur, 2001). Nadir Şah Afşar'ın öldürülmesi ve Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu iç karışıklardan faydalanan Nahçıvan 1747 yılında ilk kez bağımsızlığı ilan etmiştir. 19.yy ilk çeyreğinde Çarlık Rusya tarafından işgal edilen Nahçıvan 20.yy ilk çeyreğine kadar Sovyet Rusların egemenliği altında kalsada zaman zaman özerk bölge statüsü altında varlığını sürdürmüştür. (Baddeley, 1996). Sovyetler Birliği dönemi ve öncesinde Azerbaycan topraklarından biri olan Zengezur'un Ermeniler tarafından işgal edilmesi sonucu Nahçıvan ile Azerbaycan arasındaki kara bağlantısı da ortadan kalkmış ve bunun neticesinde Nahçıvan, Ermeni işgali tehdidi altına girmiştir. Ermenilerin işgali sonrası yapılan karşılıklı anlaşmalar neticesinde Zengezur sonrasında Nahçıvan'da Ermenilere teslim edilmiştir. Ermenilerin Nahçıvan halkına uygulamış oldukları soykırım politikaları neticesinde Kazım Karabekir tarafından Doğu Harekatı başlatılmış ve hareket sonucu yapılan Gümrü Antlaşması'yla birlikte Nahçıvan Şahtahtı-Şerur hattı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin koruması altına alınmıştır. 1921 yılında yapılan Moskova Antlaşması ile Nahçıvan'da özerk bir devlet kurulması kabul edilmiştir (Şıhaliyev, 2012). Nahçıvan'a kazandırılan özerk statü sonrası Türkiye hamiliğinden alınarak üçüncü bir ülkeye bırakılmamak koşulu ile Azerbaycan himayesi altına bırakılmıştır. Nahçıvan'ın Azerbaycan'a bağlı özerk bir ülke olarak tanınması ise 13 Ekim 1921 tarihinde gerçekleştirilen Kars Antlaşması ile sağlanmıştır. Bu antlaşma neticesinde Moskova Antlaşmasında yer alan özerklik maddesi doğrudan kabul edilmiştir. (Soysal, 1983).

Bu antlaşmalar neticesinde Azerbaycan'ın egemen olduğu topraklar Nahçıvan bölgesi nedeniyle bir bütünlük gösteremediğinden Nahçıvan ekslav bölge durumdaydı. Ekslav tanım olarak; Bir ülkenin egemenliği altında bulunan toprakların bir bölümünün, başka bir ülkenin toprakları nedeniyle ayrılmış olma durumudur. (Roskin, 2018). Ermeni kuvvetlerin Karabağ'ı işgal etmesi neticesinde oluşan koridor Ermenistan hakimiyeti altında kalmış ve Nahçıvan bağlı olduğu Azerbaycan'dan tamamen izole durumda bırakılmıştır. (Zaman, 2014). Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine bölgede oluşan kaostan faydalanan Ermenistan'ın Karabağ'ı işgal etmesi sonucu Azerbaycan tarafından Nahçıvan'a sağlanan doğal gaz hattı Ermenistan tarafından kesilmiştir. Yine aynı dönemde Nahçıvan belirli bir sürede olsa Türkiye'nin enerji desteğine ve İran üzerinden elektrik transferine ihtiyaç duymuş ve bir süre ciddi enerji sorunu yaşamıştır. (Saray, 2006)

Azerbaycan'a bağlı özerk ekslav bir cumhuriyet olan Nahçıvan, Azerbaycan topraklarının yaklaşık olarak % 6,3'ünü oluşturmakta ve toplamda yüzölçümü 5.502,73 km² olarak karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan toprakları içerisinde petrol ve doğalgaza sahip olmayan nadir bölgelerden biri olan Nahçıvan, tarihi ipek

yolu güzergahında bulunması nedeniyle uluslararası ticarete önemli bir merkez bölge olarak görülmektedir. Nahçıvan Türkiye üzerinden Azerbaycan'ın Avrupa'ya açılan kapısı durumundadır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Nahçıvan Şehri, Şerur, Şahbuz, Kengerli, Sederek, Ordubad, Culfa ve Babek vilayetlerinden oluşmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekslavı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin başkanı, Nahçıvan Parlemantos'u'nun arzı ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilir. (Rehimli, 2016)

2.2. Dağlık Karabağ'ın İşgalden Kurtarılması

Tarih 2020 yılının 22 Eylül gününü gösterdiğinde Ermenistan, işgal altında tuttuğu ve kendisinden başka hiçbir ülkenin tanımadığı özde Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağ'dan Azerbaycan Cumhuriyeti'ne açık füze saldırısında bulunması sonrasında Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı İlham Aliyev, Türkiye Cumhuriyeti'nin de desteği ile Dağlık Karabağ Operasyonu'nu başlattı. Operasyonda Türkiye Cumhuriyeti savunma sanayii tarafından üretilen operasyonel silahların kullanılması Dünya çapında büyük yankı uyandırdı. Ermenistan kuvvetleri Azerbaycan'ın zırhlılarına çok fazla diremedi ve geri çekilmek zorunda kaldı. Özellikle Azerbaycan kuvvetleri güdümlü füze, tanksavar gibi mühimmatlar ile Ermenistan'a büyük darbe vurdular. Azerbaycan, Ermenistan'a ait füze sistemlerini insansız hava araçları ile imha ederek Ermeni ordusunu Karabağ'dan çekilmeye zorlamıştır. Ermenistan her ne kadar karşı saldırılar ile yıllardır süren Karabağ işgalini devam ettirmeye çalışsada, Azerbaycan'ın Türkiye'den daha önce ithal ettiği insansız hava araçları ile düzenlediği operasyonlar sonucu Ermenistan ağır kayıplara uğradı Azerbaycan, Ermeni birliklerine karşı çoğu saldırısını insansız hava araçlarıyla gerçekleştirdi. (Büloş & Yam, 2020) 9 Ekim'de her iki taraf da ateşkes kararı aldı. Fakat ateşkes kısa süre içerisinde Dağlık Karabağ işgalcisi Ermenistan tarafından tekrar bozuldu ve çatışmalar devam etti. 26 Ekim tarihinde ise tekrardan ateşkes ilan edildi fakat 1 saat içerisinde Ermenistan kuvvetleri tarafından ateşkes tekrar ihlal edildi. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 8 Kasım'da yaptığı konuşmada Azerbaycan Ordusu'nun hareket açısından stratejik öneme sahip Şuşa'yı işgalden kurtardığını duyurdu. Şuşa'nın geri alınmasını takiben 10 Kasım gecesi imzalanan ateşkesle Ermenistan yenilgiyi kabul etti ve mevcut savaş hâli sona erdi. (Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020) Bu süreç içerisinde Ermeni Diasporası Azerbaycan'ın başlatmış olduğu Karabağ Harekatı ile ilgili olarak çarpıtılmış bilgiler ve tezviratlarla medya üzerinde ses getirmeye çalışmıştır. Diasporanın ABD ve Fransa üzerinde kurdukları baskılara rağmen Türkiye'nin geçmişten gelen devlet tecrübesi devreye girmiş askeri, siyasi ve diplomatik çabaları sayesinde başarılı olamamışlardır. Azerbaycan ordusu, 44 gün gibi çok kısa süren savaşta hem yıllarca işgal altında kalan topraklarını kurtardı hem de Ermenistan ordusuna büyük darbe vurdu.

Aşağıda belirtilen haritada Azerbaycan'ın öz toprağı olan Dağlık Karabağ bölgesinin ele geçirilmesi ile ekslavı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne karayolu ile bağlanmıştır. Bu bağlantı yolu stratejik açıdan büyük önem arz etmektedir. Türkiye ile 17 km'lik bir sınır hattına sahip olan Azerbaycan ekslavı Nahçıvan'ın, Azerbaycan ile karayolu vasıtasıyla bağlanması sonucu Türkiye Azerbaycan arasında doğrudan bir bağlantı yoluna da sahip olunmaktadır.

Harita 1. Azerbaycan'ın Karabağ'ı kurtarması sonucu oluşan Nahçıvan bağlantı yolu

2.3. Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkileri

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuştuğu günden itibaren Azerbaycan'ın dünya ile askeri, siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer tüm ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla çıkar gözetmeksizin büyük önem vermiş, geçmişten gelen tecrübelerini aktarmaya özen göstermiştir. Bu nedenle Türkiye ile Azerbaycan arasında birçok askeri, siyasi ve ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır.

Azerbaycan doğal zenginlikleri bakımından birçok yeraltı kaynaklarına sahiptir. Bunların başında ise petrol ve doğalgaz gelmektedir. Azerbaycan petrol ve doğal gazını diğer ülkelere ve özellikle de Avrupa'ya ihraç etmektedir. (Seferov, 2007) Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığına alternatif bir çözüm olarak Hazar Havzası'nda bulunan yeraltı kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa kıtasına ulaştırmayı hedeflediği bir proje olan Nabucco Boru Hattı Projesi 2009 yılında imzalanmıştır. Proje, yüklenici kuruluşların ve enerji şirketlerinin yapım maliyetini yüksek bulmaları nedeni ile 2013 yılında iptal edilmiştir. Bu projenin yerine Azerbaycan gazının Avrupa'ya TANAP Projesi ile taşınması kararı alınmıştır. (Erdoğan, 2017) Türkiye, Azerbaycan'ın en önemli ekonomik ortağı konumundadır. Azerbaycan ile Türkiye arasında tarihten bu yana daima kuvvetli ilişkiler söz konusu olmuş ve Azerbaycan'ın merhum Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ifadesi ile Türkiye-Azerbaycan arasındaki ilişkileri özetleyen "Bir millet, iki devlet" sloganı ile nitelendirmişlerdir.

2000'li yıllardan sonra Türkiye-Azerbaycan ticari ilişkilerinde hızlı bir yükselme grafiği gözlemlenmektedir. Fakat 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik krizin olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye-Azerbaycan arasındaki dış ticaret hacminde küçülme görülmüştür. 2010 yılından 2015 yılına kadar dış ticaret rakamları tekrar artış göstermiş ancak Azerbaycan'ın 2015 yılında yaşadığı devalüasyon nedeniyle bu rakamlar önemli ölçüde azalmıştır. Son yıllarda tekrar artış gösteren iki ülkenin dış ticaret hacmi ekonomik ilişkileri daha da güçlendirmektedir. (2013 Azerbaycan Ülke Bülteni, 2013) Diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticari ilişkiler oldukça yüksektir. Türk firmalarının Azerbaycan'a olan yatırımları 3 milyar doları bulmaktadır. Türk firmalarının enerji sektörü dışında faaliyet gösteren sektörlerde yapmış oldukları yatırımlarda Azerbaycan ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Aşağıda bulunan tablo Azerbaycan'ın Türkiye ile yapmış olduğu ithalat ve ihracat verilerini ve ihracatın ithalat rakamlarına göre denge durumunu 2010-2019 yılları arasında göstermektedir.

Tablo 1. 2010-2019 yılları arasında ihracat ve ithalat oranları (Azerbaycan)

Yıl	İthalat (\$)	İhracat (\$)	ihracat/ithalat dengesi
2010	771.442,4	170.893,7	22%
2011	1.302.443,1	455.761,0	35%
2012	1.520.405,1	600.025,1	39%
2013	1.463.804,9	525.985,8	36%
2014	1.286.641,4	502.492,80	39%
2015	1.171.385,4	1.477.256,7	126%
2016	1.181.578,1	1.185.663,1	100%
2017	1.273.792,6	1.393.786,1	109%
2018	1.576.829,5	1.825.980,2	116%
2019	1.646.801,5	2.862.694,6	174%

Kaynak: (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2020)

2.4. Türkiye Nahçıvan Ticari İlişkileri

Türkiye'yi Azerbaycan'a bağlayan tek kara bağlantısı, Azerbaycan ekslavı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile sağlanmaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan ile ikili ilişkileri açısından Nahçıvan bu bağlamda da ayrı bir öneme sahiptir. Azerbaycan'dan fiziki anlamda ayrı olan, batıda Türkiye, güneyde İran, kuzeyden ve doğudan ise Ermenistan'a sınırı olan Nahçıvan hem tarihsel süreç içerisinde hem de günümüzde 'Türk Kapısı' olarak da anılmıştır. Nahçıvan'ın nüfusunun büyük çoğunluğu Azerbaycan Türklerinden oluşmakla birlikte Türkiye tarafında bilhassa Iğdır ve Kars yöreleriyle olan kültür ve ağız birliği ikili ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir.

Azerbaycan ekslavı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin üç adet sınır kapısı bulunmaktadır. Bu sınır kapılarının biri Türkiye ile olan Dilucu sınır kapısıdır. Diğer ikisi ise İran İslam Cumhuriyeti ile olan Culfa

ve Şahtatı sınır kapılarıdır. İran ile olan sınır kapıları göz önüne alındığında en işlek sınır kapısı Türkiye ile olan Dilucu sınır kapısıdır. (Sakar, 2018) Iğdır il merkezine 85 kilometre uzaklıkta bulunan Dilucu Sınır Kapısı, 1992 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın yayınladığı yönetmelik ile birlikte birinci sınıf sınır kapısı ilan edilmiştir.

Türkiye ile Nahçıvan arasında gerek iller bazında gerekse ülke bazında özellikle sınır ticareti ile ilgili bir çok ikili anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında Iğdır Valiliği ile Nahçıvan arasında yapılan sınır ticareti anlaşmasında sınır ticaretinde hangi ürünlerin ithal ve ihraç edileceği belirtilerek gümrükten geçişler belli esaslara bağlanmıştır.

Türkiye; Artvin, Ardahan, Ağrı, Gaziantep, Hakkari, Hatay, Iğdır, Kilis, Mardin, Şırnak, Şanlıurfa ve Van illerinin sınır komşusu ülkelere ithalat yoluyla, daha düşük maliyetle ihtiyaçlarının karşılanması ve bu illerden gerçekleştirilecek ihracatın artırılmasını hedefleyerek 2008 yılında sınır kapılarından gerçekleştirilecek ticari faaliyetleri düzenleyen bir karar almıştır.

Bu karar ile birlikte sınır ticareti kapsamına girmeyen ürünler aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- ✓ İhracı ve ithali ilgili mevzuatla yasaklanmış ve ithali belli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddeler,
- ✓ Ticaret Politikası Önlemleri kapsamındaki kota, koruma, damping ve sübvansiyona karşı vergi önlemlerine tabi ürünler,
- ✓ 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında kanun kapsamında kontrole tabi ürünler,
- ✓ Yerli üretimin ve imalatın korunması ile ithalatta ve iç piyasada haksız rekabetin önlenmesi kapsamında; Çay, Şeker, Fındık ve Antepfıstığı, Canlı Hayvan, Et ve Et Ürünleri, Süt ve Süt Ürünleri,
- ✓ Petrol ve Petrol Ürünleri.

Aşağıda bulunan Tablo 2. 'de ise Dilucu Sınır Kapısı'ndan gerçekleştirilen toplam ithalat-ihracat verileri görülmektedir.

Tablo 2. Dilucu Sınır Kapısı'ndan gerçekleştirilen toplam ithalat-ihracat verileri

Yıl	İthalat (\$)	İhracat (\$)
2019	1.793,000	1.352,204
2018	761.205	19.852,960
2017	539.082	36.080,403
2016	- ¹	26.523,353
2015	1.125,000	56.007,351

Kaynak : (TÜİK, 2020)

Türkiye ile Azerbaycan ekslavı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, birbirlerini bağlayan Dilucu Sınır Kapısı'nın açıldığı tarihten bugüne kadar geçen süre içerisinde birçok kez sınır ticareti etkileyecek düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemeler neticesinde zaman zaman ithalat ve ihracat paylarında dalgalanmalar görülsede bu olumsuzluklar Türkiye ile Nahçıvan arasında oluşan ticari faaliyetleri etkilememiştir. Özellikle, Kars-Iğdır-Nahçıvan demiryolu hattının tamamlanması ile sınır ticaretinin, ticari faaliyette bulunan kişi ve kurumların artış göstereceği öngörülmektedir.

3. SONUÇ

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Türk Dünyası ülkeleri arasında Türkiye'ye sınırı olan tek özerk statüdeki devlettir. Stratejik konumunun getirmiş olduğu siyasi ve askeri önemi, ekslav durumu kendi dinamikleriyle bölgede varlığını sürdürmesi, Türkiye ile ilişkilerinin önemini her geçen gün daha da artırmaktadır. İki ülke arasında karayoluyla sağlanan sınır ticaretiyle birlikte yeni ticari alanlar ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde şirketleşme sayısında artış yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni alanların başında; kamyonlarla petrol taşınması, bölgede ticari faaliyetlerde bulunacak kişi yada kurumların ihtiyaçları doğrultusunda açılan oteller, restoranlar vb. iş yerleri ile sınır ticaretiyle bağlantılı açılan şirketler kurulması sayılabilir.

2017 yılında tamamlanan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı temelinde Londra'yı Pekin'e kesintisiz bir şekilde bağlamıştır. Diğer bir ifadeyle Demir İpekyolu vasıtasıyla dünyanın ucuz işgücü ve üretiminin merkezi olan Çin'de gerçekleştirilen üretimin, tüketim merkezi olan Avrupa'ya taşınması düşüncesi bulunmaktadır. Bu düşünce ve ortaya çıkan durum neticesinde, Kars'ın da arasında bulunduğu TRA2

¹ TÜİK 2016 Gümrük İthalat verilerinde Dilucu Sınır Kapısı'na yer verilmemiştir.

Bölgesi'ni diğer bölgelere oranla daha az gelişmiş bir bölge durumundan, Türkiye'nin Kafkaslara ve Orta Asya'ya açılan ticaret ve lojistik köprüsü haline getirecektir. Hazırlık çalışmaları devam eden Kars-Iğdır-Nahçıvan demiryolu projesi ise yukarıda bahsetmiş olduğumuz bölgenin kalkınmasına esas olarak katkı sağlayacak projelerden biridir. Hazırlanan bu hat, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattını tamamlayıcı niteliktedir. Bu hattın da tamamlanmasıyla birlikte bölgede var olan mevcut sınır ticareti ve dış ticaretle bağlantılı hizmetlerin artması öngörülmektedir.

Özellikle Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının hizmete girmesi, Kars'ta bulunan Lojistik Köye Azerbaycan'ın yatırım yapacağını ifade etmesi Kars-Iğdır-Nahçıvan demiryolu hattının projelendirilmesi, Kars ve Iğdır illerinin Nahçıvan ile sınır ticareti yapma yetkisinin bulunması, işbirliği programlarının planlanması ve ortak enerji projelerinin devam etmesi ilişkilerin seyrine dair fikir vermektedir.

Karabağ'ın işgalden kurtarılması ile yeniden şekillenen bölgede eksiltilen ülke Nahçıvan vasıtasıyla Azerbaycan ile Türkiye sınır komşusu konumuna gelmiştir. Diğer bir deyişle Türkiye ile Azerbaycan arasında tarımdan turizme, eğitimden sağlığa ve madencilikten enerji sektörüne vb. gibi birçok alanda işbirliği yapılmasının ve halihazırda var olan işbirliklerinin genişletilmesinin önünü açmıştır. Bu durum sadece ticari açıdan değil aynı zamanda dış politika açısından iki ülkeye çeşitli kazanımlar sağlamıştır. Bu durumun en net örneği Rusya'nın Çarlık ve Sovyet dönemleri de dahil olmak üzere uluslararası alanda uygulamış olduğu Türkiye'yi Orta Asya ve Kafkasya'dan koparma stratejisi bu koridor vasıtasıyla sekteye uğramıştır. Türkiye bu koridor sayesinde Kafkasya ile Orta Asya'nın zengin enerji yataklarına kesintisiz bir şekilde bağlanmış ve politik anlamda elini daha da güçlendirmiştir. Bu durum Orta Asya ve Kafkasya üzerinde Türkiye için ticari ve politik açıdan yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelmektedir. Azerbaycan tarafı ise Nahçıvan üzerinden geçecek koridor vasıtasıyla başta Türkiye olmak üzere Avrupa'ya kolaylıkla açılacaktır.

Harita 2. Türkiye-Azerbaycan alternatif karayolu güzergahları ve km'leri

Daha önce Türkiye ile Azerbaycan, güneyde İran sınırları içerisinde bulunan karayolu, kuzeyde ise Gürcistan sınırları içersinden geçen karayolu ile bağlanabilir iken Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yıllarca Ermenistan işgali altında bulunan Karabağ'ı işgalden kurtarması ile oluşan Türkiye-Nahçıvan-Azerbaycan koridoru sayesinde doğrudan kara bağlantısına sahip olması ticari ve lojistik faaliyetler açısından iki kardeş ülke içinde oldukça önem arz etmektedir. Harita'da görüleceği üzere 927 km olan İran Koridoru ve 828 km olan Gürcistan Koridoru üzerinden Azerbaycan'a karayolu bağlantısı bulunan Türkiye'nin, Karabağ Zaferi sonrası oluşturulacak koridor sayesinde Azerbaycan'a uzaklığı 650 km'ye düşmektedir. Bu mesafenin kısalması gerek lojistik gerekse ticari aktivitelerin pozitif yönde gelişeceğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

2013 Azerbaycan Ülke Bülteni. Bakü: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Türk-Azerbaycan İş Konseyi Yayınları.

- Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi: <https://www.stat.gov.az/source/trade/#> (Erişim tarihi: 02.02.2020)
- Akademik Araştırma Enstitüsü. (2020, Kasım). *Türk Dünyası Raporu*. Akademik Araştırma Enstitüsü: <https://akademikarastirma.org/aae-turk-dunyasi-raporu-kasim-2020> (Erişim tarihi: 30.01.2020)
- Atnur, İ. E. (2001). *Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan (1918-1920)*. . Ankara: s.3.
- Baddeley, J. F. (1996). *Rusların Kafkasya 'yı İstilas ve Şeyh Şamil*. İstanbul: (Çev: Sedat Özden), s.176.
- Büloş, N., & Yam, M. (2020, Ekim 15). *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2020-10-15/drones-complicates-war-armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh> (Erişim tarihi: 13.02.2020)
- Erdoğan, N. (2017). Tanap Projesinin Türkiye ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 10(3) s.14.
- Kafesoğlu, İ. (1953). *Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti*. 60.Doğum yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı. İstanbul: s.263.
- Kürkçüoğlu, E. (2007). *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*. Erzurum: s.25.
- Ostragorsky, G. (1991). *Bizans Devleti Tarihi*. Ankara : (Çev: Fikret Işıltan),s.24.
- Rehimli, R. (2016). Azerbaycan Yönetim Sistemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.9, ss.380-386.
- Roskin, M. G. (2018). *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset - Coğrafya - Kültür*. Ankara: s.322.
- Sakar, Z. (2018). Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri Çerçevesinde; Nahçıvan Ekonomisinin Türkiye İçin Stratejik Önemi. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(59).
- Saray, M. (2006). *Türk İran İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Seferov, R. (2007). Azerbaycan Nüfusunun Yerleşim Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.21, s.273.
- Soysal, İ. (1983). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları C1 (1920-1945)*. Ankara: s. 32-38, m. 1.
- Şıhalıyev, E. (2012). Kars Antlaşması, Nahçıvan'la Bağlı Siyasi Meseleler Üzerine Yeni Bir Değerlendirme ve Ermeni İddiaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 15-26.
- TÜİK. (2020). *Yıllara göre gümrük verileri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Zaman, S. (2014). *Siyasi Coğrafya Açısından Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti*. Erzurum: s.14.